

- педагогічного університету). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. 68 с.
5. Короткий тестологічний словник-довідник / упоряд. Л. Т. Коваленко. Київ: Грамота, 2008. 160 с.
 6. Майоров А. Н. Теорія і практика створення тестів для системи освіти. Львів, 2001. 296 с.
 7. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.

Зіновій Онишків

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Сучасна початкова школа сільської місцевості є багатоваріантною, переважно малочисельною, що зумовлено демографічною кризою в Україні. Через низьку народжуваність в сільській місцевості зменшився учнівський контингент закладів загальної середньої освіти. Аналіз статистичних даних свідчить, що з 2001 р. до 2016 р. прийом учнів в перші класи у сільській місцевості зменшився на 80,9 тис. осіб (61,7 %) [Загальна середня та дошкільна освіта..., 2011, с. 17; Скиба В. В., 2010, с. 16; Освіта в Україні..., 2017, с. 18]. Кількість учнів закладів загальної середньої освіти, розміщених у сільській місцевості, за зазначений період зменшилася на 985,1 тис. (54,5 %) [Загальна середня та дошкільна освіта..., 2011, с. 17; Скиба В. В., 2010, с. 16; Освіта в Україні..., 2017, с. 17]. Загальне зменшення кількості учнів вплинуло на скорочення мережі закладів загальної середньої освіти, зменшення середньої наповнюваності шкіл і класів, збільшення кількості закладів загальної середньої освіти з малою чисельністю учнів.

Крім малої чисельності класів, у початкових школах сільської місцевості характерними чинниками, що впливають на якість освіти, є такі: учні позбавлені можливості відвідувати заклади позашкільної освіти, низький показник охоплення дітей суспільним дошкільним

вихованням, підвищена емоційна чутливість учнів до краси природи, більше можливостей вести навчальний процес у безпосередній близькості з сільськогосподарською працею, у сільській місцевості значною мірою збережені національні традиції виховання, властива українському народу ментальність, учень у малочисельній школі перевантажений самостійною роботою, працює за підручниками для масових закладів загальної середньої освіти та ін. Ці чинники зумовлюють підготовку майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах малочисельних закладів початкової освіти сільської місцевості.

Підготовка майбутніх бакалаврів до роботи в закладах освіти першого ступеня сільської місцевості здійснюється у процесі вивчення студентами педагогічних дисциплін, під час науково-дослідної та самостійної роботи, різних видів педагогічних практик.

У процесі вивчення студентами педагогічних дисциплін підготовка майбутніх учителів до умов роботи в закладах загальної середньої освіти першого ступеня здійснюється через збагачення їх змісту матеріалом, спрямованим на розширення відомостей про організацію освітнього процесу, управлінської діяльності в початковій школі сільської місцевості. Зокрема, під час вивчення студентами «Основ педагогіки» у темі «Система освіти в Україні» такі можливості є при характеристиці основних типів закладів загальної середньої освіти, що функціонують у сільській місцевості, в т. ч. малочисельна початкова школа, початкова школа – дитячий садок, школа – родина, а також ролі і функцій цих закладів у загальноосвітній підготовці учнів.

Історію розвитку початкових шкіл у сільській місцевості є можливість розкрити при викладанні «Історії педагогіки» у змісті тем з розвитку освіти і педагогічної думки в Україні у різні історичні епохи. Значні можливості в реалізації потенціалу навчальних дисциплін у професійній підготовці майбутніх учителів до роботи в початковій школі сільської місцевості містить навчальний предмет «Дидактика початкової школи». Так, при вивченні теми «Форми організації навчального процесу в школі» є можливість розкрити

відмінності в організації уроку в умовах малочисельної початкової школи, а також особливості організації інших форм навчання в різних типах початкових шкіл, організацію індивідуального навчання.

У процесі вивчення курсу «Організація і управління в початковій освіті» при розкритті практично всіх тем є можливість відобразити специфіку початкової школи: особливості організації управління, коли вчитель початкової школи є одночасно і завідувачем цієї школи, планування роботи різних типів початкових шкіл, система внутрішнього забезпечення якості освіти, організація методичної роботи з учителями малочисельних сіл. Наприклад, обговорюючи питання «Структура внутрішнього забезпечення якості освіти та особливості організації його в школі», викладач створює проблемну ситуацію: «Яким чином у початковій школі сільської місцевості завідувач початковою школою може здійснювати контроль за станом викладання навчальних предметів, оскільки він є одночасно й учителем і має з першого по четвертий (п'ятий) уроки?»

Можливі такі варіанти вирішення цієї ситуації:

1. Завідувач початкової школи (за згодою батьків) може впродовж тижня починати уроки в своєму класі на один урок пізніше, тоді він матиме змогу відвідати перший урок в одного з учителів школи.

2. Упродовж тижня учні одного з класів (за згодою батьків учнів) можуть навчатися в другу зміну, тоді завідувач початкової школи отримає можливість відвідувати систему уроків інших учителів.

Під час семінарського заняття на тему: «Методичне об'єднання вчителів початкових класів» (курс «Організація і управління в початковій освіті») студенти не тільки обговорюють питання «Види та зміст роботи методичних об'єднань вчителів», «Форма планування методичного об'єднання вчителів початкових класів», а й виконують практичне завдання: аналізують план роботи методичного об'єднання вчителів початкових класів за такою схемою:

- доцільність вибору тематики засідання методичного об'єднання;
- вивчення якості знань, умінь і навичок учнів;
- впровадження досягнень педагогічної науки, передового педагогічного досвіду;

- робота з молодими вчителями;
- вивчення нормативних документів;
- ознайомлення з новинками психолого-педагогічної і методичної літератури;
- виготовлення наочних посібників.

Для самостійної роботи студентам можна дати завдання: скласти тематику засідання міжшкільного методоб'єднання вчителів початкових класів, що працює над проблемою «Самостійна робота як засіб підвищення навчальних досягнень молодших школярів», відобразивши особливості роботи вчителів малочисельних початкових шкіл.

Вивчення студентами курсу «Педагогічні технології в початковій школі» сприяє поглибленню відомостей про способи диференціації навчальних завдань на уроках в умовах малої наповнюваності класу, в умовах класу-комплекту, про реалізацію особистісно орієнтованого навчання в малочисельній початковій школі, у закладі початкова школа – дитячий садок, школа-родина.

Важливим засобом підготовки майбутніх бакалаврів до роботи в початковій школі сільської місцевості є складання портфоліо. Портфоліо (від франц. *porter* – описувати, формулювати, нести і *folio* – аркуш, сторінка) – досье, збірка досягнень. Портфоліо в перекладі з італійської означає «папка з документами», «папка спеціаліста», це спосіб фіксування, накопичення й оцінки творчих досягнень. «Портфоліо – зібрання документів, зразків робіт, фотографій, що дають уявлення про передбачувані можливості, послуги фірми або спеціалістів» [Бибик С. П., Сюта Г. М., 2012, с. 366]. Залежно від мети створення визначають такі типи портфоліо: портфоліо-власність, портфоліо-звіт; за змістом виділяють портфоліо досягнень студента, рефлексивне портфоліо, тематичне портфоліо, а за носієм інформації – паперове та електронне портфоліо.

Складання портфоліо можна розпочинати вже з I курсу. Воно може включати такі рубрики:

1. Нормативно-правова документація з питань управлінської діяльності в початковій школі (закони, положення, накази, методичні рекомендації).

2. Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в початковій школі сільської місцевості (навчальні посібники, дидактичний матеріал, збірники вправ, задач, конспекти уроків у класі-комплекті, види робіт на навчальних заняттях за індивідуальною формою, приклади диференційованих завдань та ін.).

3. Матеріали для організації виховної та позакласної роботи з учнями початкової школи (сценарії виховних заходів для учнів початкової школи сільської місцевості, ігор, плани роботи гуртків, плани виховної роботи з різновіковим класним колективом та ін.).

За типом – це портфоліо-власність. Інформація містяться як на паперових носіях, так і в електронному вигляді, тобто це портфоліо можна вважати комплексним, оскільки воно включає матеріали різних напрямів діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Створення портфоліо забезпечує накопичення інформації, необхідної для подальшої педагогічної діяльності майбутніх учителів, дозволяє їм реально представити свій освітній рівень, визначити вектор професійного і особистісного самовдосконалення.

Оскільки окремо для початкової школи сільської місцевості нормативні документи, навчально-методичне забезпечення майже не видаються, тому в наявних матеріалах студенти роблять помітки щодо специфіки їх використання в умовах різних типів початкових шкіл.

Підготовці майбутніх учителів до організації освітнього процесу в початковій школі сільської місцевості сприяє науково-дослідна робота: виконання навчально-дослідних завдань, написання рефератів, курсових і бакалаврських робіт, участь в роботі наукових гуртків, підготовка статей у вузівський збірник, виступів на студентські наукові конференції тощо. Вона привчає студентів працювати самостійно, сприяє розширенню їх наукового кругозору, особистісному професійному становленню, розвитку творчого мислення та індивідуальних здібностей, поглибленню та закріпленню

теоретичних знань студентів, знань з питань організаційного та навчально-методичного забезпечення діяльності початкової школи сільської місцевості.

Програма навчально-дослідної роботи спрямована на підготовку студентів до організації освітнього процесу в початковій школі сільської місцевості. У процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як форма наукового дослідження використовується підготовка індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ) у вигляді рефератів, практичних завдань, у яких відображено специфіку роботи початкової школи сільської місцевості.

Зокрема, студенти можуть писати реферати з педагогічних дисциплін на такі теми: «Учитель сільської школи», «Народні школи грамоти в Україні», «Система навчальних закладів початкової освіти в Україні в другій половині ХІХ століття», «Розвиток початкової освіти в Україні в 20-30-их роках ХХ століття» (історія педагогіки), «Роль середовища у розвитку і вихованні особистості», «Альтернативні системи початкового навчання», «Місце початкової школи в загальній підготовці» (основи педагогіки), «Виховання в учнів початкової школи загальнолюдських цінностей» (теорія і методика виховання), «Система диференціації навчальної діяльності на уроках у початковій школі сільської місцевості», «Система розвивального навчання в досвіді роботи В. О. Сухомлинського» (дидактика початкової школи), а також виконувати практичні завдання: скласти розклади занять для класу-комплекту (для різної комбінації класів: 1 і 2, 1 і 3, 2 і 3, 2 і 4 та ін.), скласти тематику засідань міжшкільного методичного об'єднання вчителів початкових класів з проблеми «Індивідуалізація навчальної діяльності молодших школярів» (організація і управління в початковій освіті), підібрати приклади диференційованих завдань, проблемних ситуацій, завдань розвивального характеру для учнів початкових класів (педагогічні технології в початковій школі).

Підготовці студентів до роботи в початковій школі сільської місцевості сприяє і відповідно підібрана тематика курсових і бакалаврських робіт. Ці роботи як форма науково-дослідної

діяльності спрямовані на поглиблення і розширення знань і вмінь, одержаних у процесі вивчення теоретичних дисциплін. Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з певного курсу або з окремих його розділів. Вона допомагає студентові розширити і систематизувати теоретичні знання з вивченої дисципліни, перевірити якість цих знань. Тематика курсових робіт має відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху. Бакалаврська робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, що відображає рівень теоретичних і практичних знань і вмінь студента і характеризує його як майбутнього фахівця. Вона має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін та передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних виробничих завдань.

Наведемо приклади тем курсових і бакалаврських робіт, спрямованих на розширення та поглиблення знань студентів про особливості роботи початкової школи в сільській місцевості.

1. Особливості проведення уроків у з'єднаних класах.
2. Особливості організації навчальної діяльності в малочисельному класі.
3. Дидактичні особливості однотемних уроків у малочисельній початковій школі.
4. Самостійна робота на уроці в з'єднаному класі.
5. Система диференційованих завдань на уроці в малочисельній початковій школі.
6. Система індивідуальних завдань для дітей з різним рівнем підготовленості до навчання в умовах початкової школи сільської місцевості.
7. Формування контрольних оцінних умінь і навичок молодших школярів в умовах малочисельної початкової школи.
8. Самостійна робота учнів за підручником на уроці в з'єднаному класі.

9. Наступність у роботі навчально-виховного комплексу «дитячий садок – початкова школа».

10. Формування в учнів уміння вчитися в умовах початкової школи сільської місцевості.

11. Організація виховної роботи з різновіковим учнівським колективом учнів.

12. Форми співпраці вчителя і батьків в організації виховної роботи в малочисельній початковій школі.

13. Особливості організації навчально-виховного процесу в умовах навчально-виховного комплексу «дитячий садок – початкова школа» [Онишків З. М., 2016, С. 255–256].

Важливим складником підготовки майбутніх учителів до організації освітнього процесу в початковій школі сільської місцевості є педагогічна практика. У системі загальнопедагогічної підготовки вчителя педагогічна практика становить з'єднувальну ланку між теоретичним навчанням майбутніх учителів та їхньою самостійною роботою в навчальному закладі. Педагогічна практика у вищому навчальному закладі є багатофункціональною. Зокрема, виконує функції:

– навчальну (актуалізація, поглиблення і застосування теоретичних знань з суспільно-гуманітарних, фундаментальних і психолого-педагогічних дисциплін, формування педагогічних умінь і навичок);

– розвивальну (розвиток пізнавальної і творчої активності майбутніх учителів, їх педагогічного мислення);

– виховну (формування наукового світогляду, соціальної активності, професійно-педагогічних якостей особистості вчителя);

– діагностичну (перевірка рівня професійної спрямованості майбутніх учителів, професійної підготовленості і придатності до педагогічної діяльності);

– дослідницьку (формування дослідницьких умінь майбутніх учителів);

– конструктивну (вміння організовувати освітній процес у школі);

– адаптаційну (звикання студентів до умов роботи в школі, ознайомлення з функціями вчителя початкових класів, вихователя групи продовженого дня, з режимом роботи школи).

Організація педагогічної практики здійснюється за принципами:

– систематичність, послідовність та неперервність практики;
– органічний зв'язок практики з вивченими теоретичними курсами;

– комплексний характер практики, який передбачає міжпредметні зв'язки психолого-педагогічних дисциплін, методик викладання навчальних предметів з іншими дисциплінами;

– відповідність змісту, форм проведення практики тим вимогам, які ставить сьогодні суспільство перед школою та вчителем;

– диференційований характер практики з урахуванням специфіки спеціальності, її цілей, тривалості, індивідуальних особливостей студента [Хомич Л. О., 1998, с. 167].

Ми розглядаємо педагогічну практику як незамінний засіб професійного становлення майбутнього вчителя. Вважаємо, що педагогічна практика має відбуватися неперервно впродовж навчання у вузі, що сприятиме створенню освітнього середовища та забезпечуватиме позитивну мотивацію до майбутньої професійної діяльності.

У вищих педагогічних закладах освіти вже склалася певна система проведення педагогічних практик. Змістом пропедевтичної практики є ознайомлення студентів з різними типами початкових шкіл, у т. ч. з навчально-виховним комплексом початкова школа – дитячий садок, з системою виховної роботи в закладах освіти, з організацією освітнього процесу. Ця практика має переважно спостережувальний характер, її зміст спрямований на ознайомлення студентів з особливостями педагогічної діяльності.

Педагогічна практика «Перші дні дитини в школі» передбачає ознайомлення студентів із адаптацією першокласників до навчання у школі. Програма практики включала завдання, спрямовані на формування готовності майбутніх учителів до роботи в початковій школі, зокрема і в сільській місцевості:

1. Визначення рівня готовності дитини до навчання в школі.
2. Вибір методів і прийомів організації освітнього процесу в перший тиждень навчання першокласників.
3. Організаційно-методична підготовка вчителя до початку навчального року в першому класі (оформлення класу-кабінету, класна дошка, стенди, ТЗН, наочність; навчально-методичне забезпечення навчального процесу, перелік шкільного приладдя для учня та ін.).
4. Ознайомлення з документацією, необхідною для прийому першокласника в школу (заява батьків, свідоцтво про народження, медична довідка відповідної форми, заведення особової справи на учня, запис в алфавітну книгу, видання наказу про зарахування учня в школу).
5. Ознайомлення з особливостями роботи вчителя з батьками у перший тиждень навчання.
6. Ознайомлення з плануванням та організацією навчальних занять з першокласниками впродовж першого тижня навчання в школі.

Активна педагогічна практика проводиться на ІУ курсі бакалаврату і передбачає:

- формування у студентів позитивної мотивації до організації освітнього процесу в початковій школі сільської місцевості;
- формування у студентів умінь і навичок здійснювати навчальний процес в умовах закладів освіти першого ступеня сільської місцевості;
- формування у студентів уміння вибирати форми і методи виховної роботи з учнями початкової школи сільської місцевості;
- забезпечення подальшого розвитку вміння аналізувати навчальну роботу з учнями початкових класів, а також організовувати виховну роботу в початковій школі.

До програми педагогічної практики включені спеціально розроблені практичні завдання, що передбачають різні аспекти підготовки майбутніх бакалаврів до роботи в початковій школі сільської місцевості.

1. Проаналізувати досвід роботи вчителя початкової школи сільської місцевості під оглядом новизни та перспективності його впровадження.

2. Проаналізувати урок у початкових класах щодо:

– можливостей диференціації навчальної роботи з учнями;
– доцільності вибору методів навчання та форм роботи на уроці в малочисельному класі;

– використання виховних можливостей навчальних занять;

– організації навчальної співпраці на уроці.

3. Проаналізувати плани роботи міжшкільного методичного об'єднання вчителів початкових класів.

4. Проаналізувати розклад уроків для початкових класів сільської школи.

5. Скласти індивідуальний навчальний план для трьох учнів другого класу шкіл з українською мовою навчання.

6. Скласти розклад занять для двох учнів першого класу і одного учня третього класу.

7. Підготувати і провести 2–3 уроки з використанням диференційованих завдань за ступенем самостійності і рівнем складності.

8. Підготувати два приклади диференційованих завдань за ступенем самостійності з української мови і математики з використанням різних засобів допомоги.

9. Дібрати по два приклади диференційованих завдань за рівнем складності з української мови і математики для учнів класу, в якому студенти проходять практику.

10. Скласти план-конспект індивідуального заняття з учнями 4 класу (з української мови, математики, природознавства).

11. Дібрати пам'ятки, схеми, алгоритми для допомоги слабшим учням у навчанні.

12. Дібрати два приклади завдань для формування в учнів початкових класів загальнонавчальних умінь і навичок (навчально-організаційних, загальнопізнавальних, загальномовленнєвих, контрольних-оцінних).

13. Скласти конспект навчального заняття для учнів, що навчаються за індивідуальною формою.

14. Проаналізувати план виховної роботи з класом малочисельної початкової школи сільської місцевості.

15. Скласти план вивчення домашніх побутових умов учня класу.

16. Підготувати план індивідуальної бесіди з учнем класу на визначену тему.

17. Проаналізувати тематику і методику проведення батьківських зборів у класі.

18. Підготувати психолого-педагогічну характеристику на колектив класу.

19. Підготувати виступ на батьківські збори з окремих питань виховання молодших школярів.

20. Вивчити досвід роботи вчителя початкових класів з організації та проведення виховної роботи з учнями в умовах початкової школи сільської місцевості.

21. Підготувати і провести навчально-пізнавальний захід у початковій школі сільської місцевості.

Охарактеризована система педагогічних практик спрямована на ознайомлення студентів із особливостями навчальної та виховної роботи з учнями початкових класів, з документацією, оформленням навчальних приміщень для учнів початкової школи, з адаптацією першокласників до навчання в школі. Активна педагогічна практика сприяє формуванню у студентів умінь і навичок організовувати та здійснювати освітню роботу в початкових класах, зокрема в початковій школі сільської місцевості, ознайомленню їх з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу.

Таким чином, система підготовки майбутніх бакалаврів до роботи в початковій школі сільської місцевості передбачає збагачення змісту педагогічних дисциплін відомостями про особливості роботи закладів освіти такого типу, включає використання різних форм і методів роботи, видів педагогічних практик, що сприятиме підвищенню ефективності підготовки майбутніх фахівців із зазначених питань.

Список використаних джерел

1. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Прапор, 2012. 623 с.
2. Загальна середня та дошкільна освіта. Інформаційні матеріали до підсумкової колегії: Стан готовності загальноосвітніх навчальних закладів до нового навчального року та впровадження державних стандартів початкової, базової та повної загальної середньої освіти. Київ, 2013. URL: <http://mon.gov.ua/img/zstored/files/zbir2013.pdf>
3. Онишків З. М. Підготовка студентів до роботи в початковій школі сільської місцевості. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. 382 с.
4. Освіта в Україні (дошкільна, загальна середня, позашкільна). Інформаційно-статистичні матеріали за результатами діяльності у 2016/2017 н. р. Підготовлено Інститутом освітньої аналітики. Київ, 2017. 80 с.
5. Освіта України. Інформаційні матеріали до III Всеукраїнського з'їзду працівників освіти / уклад.: Б. М. Жебровський, О. В. Єресько, Я. Я. Болюбаш та ін. Київ; Чернівці: Букрек, 2011. 92 с.
6. Скиба В. В. Соціально-економічні, історично обумовлені та регіональні чинники впливу на стан функціонування сільської школи. *Модернізація мережі сільських загальноосвітніх навчальних закладів в Україні* / за заг. ред. В. В. Мелешко. Київ: Поліграфіст, 2010. С. 14–20.
7. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ: Магістр – S, 1998. 200 с.

Надія Васильківська

РОБОЧИЙ ЗОШИТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В Україні розпочато системну трансформацію освітньої сфери, головною метою якої є нова висока якість освіти на всіх рівнях, у всіх підсистемах освітньої ланки. Особлива роль у цих процесах відводиться початковій освіті, реформування якої є першим кроком у рамках упровадження Нової української школи.

Інноваційно-гуманістичні підходи до навчально-виховного процесу й реалізація компетентнісної парадигми скеровують